

A Comparative Study of NGOs Movements for Sustainable Environmental Development in Thailand and Indonesia

Rojchana Kumdeekerd

Lecturer, Department of Public Administration, Faculty of Political Science,
Ubonratchathani University

Received: July 25, 2017 **Accepted:** December 8, 2017

Abstract

This research aimed to study and compare the environmental movements of NGOs in Thailand and Indonesia, and to find alternative ways for sustainable management. It employed a documentary research method. It is found that environmental problems in Thailand and Indonesia are similar in that both their economic development approaches have caused negative impacts on the environment. NGOs take their role in mobilizing and raising these issues to the public by applying two key tactics: a conventional approach and a disruptive one. Eight means that bring about sustainability are: community-based forest management, application of local knowledge in communities, restoration of traditional wisdoms in resource management, formation of the youth groups for natural conservation, organization of forum for learning and exchanging information on the environment, establishment of networks for mobilizing environmental issues, provision of information on the environment to the policy makers, and communication of environmental issues to people to raise their awareness on those environmental problems.

Suggestions for supporting sustainable environmental development include: building publicly-shared awareness about the environment via online and mass media, employing participatory approach on natural resource management of people in community, establishing a database on environmental resource in each community, and promoting network of environmental movements which include various kinds of stakeholders. In addition, legal and policy mechanisms should be supporting the protection of the environment, and environmental movements should be collaborated with international organizations.

Keywords: Environment, NGOs, Sustainable development.

การศึกษาเปรียบเทียบการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของ องค์การพัฒนาเอกชนไทยและอินโดนีเซีย

รจนา คำดีเกิด

อาจารย์สาขารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

ได้รับบทความ: 25 กรกฎาคม 2560 ตอบรับตีพิมพ์: 8 ธันวาคม 2560

บทคัดย่อ

การวิจัยต้องการศึกษาเปรียบเทียบการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมขององค์การพัฒนาเอกชนไทยและอินโดนีเซียและหาแนวทางพัฒนาการดำเนินงานและการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยใช้การวิจัยเชิงเอกสาร ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมของทั้งไทยและอินโดนีเซียมีความคล้ายคลึงกันเนื่องจากต่างเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจอันนำมาสู่การเกิดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม องค์การพัฒนาเอกชนใช้ยุทธวิธีช่องทางระบบการเมืองปกติและยุทธวิธีการขัดขวางทำลายระบบการเมืองปกติในการเคลื่อนไหว โดยพบ 8 ยุทธวิธีที่สามารถนำไปสู่การจัดการที่ยั่งยืน ได้แก่ การจัดการปาร่วมกันของชุมชน การสร้างองค์ความรู้ชุมชนด้านสิ่งแวดล้อม การฟื้นฟูภูมิปัญญาดั้งเดิมในท้องถิ่นมาใช้จัดการทรัพยากรธรรมชาติ การสร้างกลุ่มเยาวชนเพื่อเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม การสร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม การสร้างเครือข่ายในการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม การให้ข้อมูลกับหน่วยงานรัฐเพื่อการตัดสินใจทางนโยบายที่คำนึงถึงประเด็นสิ่งแวดล้อม และการสร้างความตระหนักเรื่องสิ่งแวดล้อมสู่คนในสังคม

ข้อเสนอแนะในการพัฒนาการดำเนินงานและการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การสร้างการรับรู้สู่สาธารณะผ่านสื่อสารมวลชนและสื่อออนไลน์ การสร้างการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การสร้างฐานข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การสร้างเครือข่ายการเคลื่อนไหวที่มีองค์กรหลายภาคส่วน การผลักดันกลไกทางกฎหมายและนโยบาย และการเชื่อมโยงการเคลื่อนไหวกับองค์การระหว่างประเทศ

คำสำคัญ: สิ่งแวดล้อม องค์การพัฒนาเอกชน การพัฒนาที่ยั่งยืน

บทนำ

ในการที่ประเทศไทยได้เข้าสู่ประชาคมอาเซียนในช่วงปลายปี พ.ศ.2558 เพื่อสร้างความร่วมมือใน 3 เสาหลัก คือ การเมืองความมั่นคงอาเซียน เศรษฐกิจอาเซียน สังคมและวัฒนธรรมอาเซียน ซึ่งหนึ่งในเป้าหมายที่สำคัญก็คือการส่งเสริมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน (ประชาคมอาเซียน, ม.ป.ป.) ดังนั้นจึงจำเป็นต้องเตรียมความพร้อมและเรียนรู้ประเทศสมาชิก เพื่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาไปพร้อม ๆ กัน ในอดีตหน้าที่ในการพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ จะเป็นบทบาทเดียวของรัฐ แต่การที่รัฐเป็นผู้มีบทบาทดังกล่าวฝ่ายเดียวยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ทั้งหมด เนื่องจากปัญหามีการขยายกว้างและหลากหลายมากขึ้น จากสาเหตุดังกล่าวจึงเกิดองค์การพัฒนาเอกชนที่มองเห็นปัญหาของสังคมที่ยังถูกละเลยและยังไม่ได้รับการแก้ไข จึงมีความพยายามในการเข้าไปเติมเต็ม เรียกร้อง หรืออุดช่องว่างดังกล่าว ดังนั้นการศึกษาการดำเนินงานขององค์การพัฒนาเอกชน จึงเป็นหนึ่งในการเรียนรู้ประเทศสมาชิกอาเซียน โดยเฉพาะองค์การพัฒนาเอกชนในอินโดนีเซียซึ่งมีความเข้มแข็งและมีจำนวนมาก เพื่อเชื่อมโยง เปรียบเทียบ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสร้างการพัฒนาไปพร้อม ๆ กัน โดยเฉพาะในเรื่องของสิ่งแวดล้อม ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องสำคัญในเสาที่ 3 เพื่อส่งเสริมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน นำมาซึ่งคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในสังคม

ในส่วนขององค์การพัฒนาเอกชนในไทยมีการดำเนินงานมาเป็นระยะเวลานาน และมีรูปแบบกิจกรรมค่อนข้างหลากหลายและทำงานในลักษณะเครือข่ายเพิ่มมากขึ้น (สังคม คุณคนณากรสกุล, มปป.) ในประเด็นเรื่องของสิ่งแวดล้อม มีการก่อเกิดขององค์การพัฒนาเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นประมาณ 60 ปีที่ผ่านมา โดยในยุคแรก มีนิยัมไพโรสมาคม ซึ่งตั้งก่อน พ.ศ. 2500 สยามสมาคม สมาคมอนุรักษ์ศิลปกรรมและสิ่งแวดล้อม ชมรมคนกรุงฯ และในปี พ.ศ. 2526 ได้มีการตั้งมูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าแห่งประเทศไทย นอกจากนั้นเมื่อเกิดกรณีเฮลิคอปเตอร์ชนสัตว์ป่าที่ทุ่งใหญ่นเรศวรได้นำมาซึ่งเชื้อไฟในทางการเมือง องค์การพัฒนาเอกชนเริ่มเติบโตและมีความหลากหลายจนถึงกรณีเขื่อนน้ำโจน พ.ศ. 2530-2531 นับว่าเป็นการรวมกันของคนหลากหลายอาชีพและทำให้คนมีความหวังในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น มีการสร้างเครือข่ายทั่วประเทศในหลากหลายองค์กร ทั้งที่ทำงานในเฉพาะชุมชน ทำงานเฉพาะเรื่อง ไปจนถึงองค์กรระดับชาติ ระดับนานาชาติ และด้วยพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ให้การยอมรับบทบาทขององค์การพัฒนาเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมมากขึ้น โดยเปิดโอกาสให้จดทะเบียนกับกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ศรีสุวรรณ จรรยา, 2549) ปัจจุบันการเคลื่อนไหวขององค์การภาคเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมมีการเคลื่อนไหวที่หลากหลายมากขึ้น เช่น การเคลื่อนไหวในเรื่องเขื่อน กรณีเขื่อนปากมูล เขื่อนแก่งเสือเต้น เขื่อนแม่วงก์ และปัจจุบันยังขยายขอบเขตการเคลื่อนไหวในการเรียกร้องไปยังเขื่อนในจีนและในลาวซึ่งส่งผลกระทบต่อลำน้ำโขง นอกจากนั้นยังมีการเคลื่อนไหวในกรณีที่โครงการของรัฐหรือของเอกชนสร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ในหลายกรณี เช่น การคัดค้านโครงการเหมืองแร่โพแทช การคัดค้านการสร้างโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ เป็นต้น ส่วนองค์การพัฒนาเอกชนในอินโดนีเซีย ได้มีการเคลื่อนไหวทำกิจกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่สมัยอาณานิคม และเติบโตในปี ค.ศ. 1970 เมื่อเกิดยุคระเบียบใหม่ (New order) ในสมัยรัฐบาลซูฮาร์โต ซึ่งได้จำกัดการมีส่วนร่วมของสังคมในกิจกรรมการพัฒนาด้านต่าง ๆ องค์การพัฒนาเอกชนส่วนใหญ่จึงเกิดขึ้นเป็นของ

คู่กันเพื่อสร้างทางเลือกการพัฒนาที่มากกว่านโยบายจากรัฐบาล ต่อมาเกิดความล้มเหลวของระเบียบใหม่ (New order) ในปี ค.ศ. 1998 ยิ่งทำให้องค์การพัฒนาเอกชนเพิ่มจำนวนมากขึ้นในอินโดนีเซีย (Suharko, 2007: 2) ส่วนประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อม ก็เริ่มเกิดการเคลื่อนไหวในยุคระเบียบใหม่ (New order) เช่นกัน (Joshua Gordon, 1998: 5) ดังนั้นประเด็นการเคลื่อนไหวเรื่องสิ่งแวดล้อมจึงเป็นประเด็นสำคัญที่ช่วยให้เกิดพื้นที่ทางการเมืองอีกทางหนึ่งในยุคที่การเมืองอินโดนีเซียอยู่ในยุคปิด โดยองค์การพัฒนาเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมของอินโดนีเซียได้เติบโตและเกิดความหลากหลายในประเด็นการเรียกร้องต่าง ๆ ขึ้น ปัจจุบันมีประเด็นการเรียกร้องด้านสิ่งแวดล้อมที่น่าสนใจ เช่น การเคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านการทำลายป่าเพื่อปลูกปาล์ม การเคลื่อนไหวเพื่อป้องกันการสูญพันธุ์ของลิงอูรังอุตัง สัตว์ป่าอื่นๆ และการเคลื่อนไหวเพื่อป้องกันการทำลายความหลากหลายทางชีวภาพในเกาะบอร์เนียวและเกาะสุมาตรา การต่อต้านการตัดไม้เพื่อผลิตเยื่อกระดาษ การต่อต้านเหมือง เป็นต้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษา เปรียบเทียบ และหาแนวทางการพัฒนาการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์การพัฒนาเอกชนไทยและอินโดนีเซีย

แนวคิดทฤษฎีที่ใช้

1. แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Concept)

"การพัฒนาอย่างยั่งยืน" เป็นแนวคิดการพัฒนาที่มีที่มาจากการประชุมสุดยอดว่าด้วยสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ ณ กรุงสต็อกโฮล์ม ประเทศสวีเดน เมื่อปี พ.ศ. 2515 จัดโดยองค์การสหประชาชาติ ผลการประชุมครั้งนี้ทำให้เรื่องสิ่งแวดล้อมได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในประชาคมระหว่างประเทศ และนำไปสู่การจัดตั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบทางด้านสิ่งแวดล้อมของประเทศต่าง ๆ ในเวลาต่อมา (เพ็ญพิสุทธิ์ หอมสุวรรณ, 2550) ตั้งแต่ปี พ.ศ.2535 หลังจากที่มีการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา ณ ประเทศบราซิล ได้รับรองเอกสาร "แผนปฏิบัติการ 21" หรือ Agenda 21 ให้เป็นแผนแม่บทกำหนดแนวทางการดำเนินการทางด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ให้ดำเนินไปด้วยกันอย่างสมดุล ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกให้การรับรองจะร่วมกันใช้เป็นแนวทางปฏิบัติร่วมกันเพื่อพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในศตวรรษที่ 21 โดยนำไปปรับใช้ตามลำดับความสำคัญของแต่ละประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ อ้างถึงใน เพ็ญพิสุทธิ์ หอมสุวรรณ, 2550) ซึ่ง Elkington ได้เสนอหลัก "Three E's" ได้แก่ การสร้างสมดุลระหว่าง สิ่งแวดล้อม (Environment or Ecology) เศรษฐกิจ (Economics) และสังคม (Equity) นอกจากนั้น ยังให้ความสำคัญกับ โลก (Planet) คน (People) และ กำไร (Profit) (Elkington, 2012 อ้างถึงใน Margaret Robertson, 2014: 5) โดยต้องสร้างสมดุลให้เกิดขึ้นเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยในแนวทางของการพัฒนาอย่างยั่งยืนมุ่งเน้นถึงการเปลี่ยนวิธีการคิดเพื่อการตัดสินใจ และพิจารณาถึงผลที่จะได้รับจากการตัดสินใจนั้นๆ วิธีการคิดแนวใหม่จะตั้งอยู่บนหลักการสำคัญ 6 ประการคือ หนึ่ง การพัฒนาอย่างยั่งยืนจะต้องเป็น *การวางแผนระยะยาว (Future-Oriented/Long-Term)* เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อทั้งคนในรุ่นปัจจุบันและรุ่นอนาคตต่อไป สอง การพัฒนาอย่างยั่งยืนจะกำหนดขอบเขต (*Bounded by Limits*) ในการพัฒนาภายใต้ขีดจำกัดทางธรรมชาติของบริเวณพื้นที่นั้นๆ โดยคำนึงถึงผลกระทบเชิงพื้นที่ (*Ecological Footprint*) เป็นหลัก

สาม การพัฒนาอย่างยั่งยืนจะพิจารณาถึงสภาพธรรมชาติและภูมิศาสตร์ (Natural/Geographic) โดยจะครอบคลุมพื้นที่ภูมิภาคนิเวศ (Eco-region) และสร้างเสริมความร่วมมือในระดับภูมิภาคเพื่อให้เกิดการพัฒนาในลักษณะที่เอื้อประโยชน์ต่อกันภายในพื้นที่ แทนการแข่งขันซึ่งจะก่อให้เกิดผลขัดแย้งหรือทำลายซึ่งกันและกัน

สี่ การพัฒนาอย่างยั่งยืนจะมุ่งเน้นถึงวิธีการ (Means-Oriented) และกระบวนการในการดำเนินการเพื่อให้บรรลุตามจุดมุ่งหมายหรือเป้าประสงค์ตามที่กำหนดแทนการมุ่งเน้นแต่เพียงผลลัพธ์ (Ends) เท่านั้น ห้า การพัฒนาอย่างยั่งยืนจะใช้แนวความคิดแบบองค์รวม (Holistic หรือ Interconnected) เพื่อให้เกิดการประสานเชื่อมโยงระหว่างทรัพยากร สิ่งแวดล้อมและสภาพทางธรรมชาติ (Nature) สิ่งทีมนุุษย์สร้างสรรค์ขึ้น (Man-made) ตลอดจนการประสานเชื่อมโยงกับวิถีทางการเมือง ระบบทางเศรษฐกิจ และการบริหารปกครอง หก การพัฒนาอย่างยั่งยืนจะมุ่งเน้นการมีส่วนร่วม (Participation) จากทุกภาคส่วนหรือภาคีการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นของการกำหนดนโยบาย การวางแผน การจัดทำโครงการ และการติดตามประเมินผล เพื่อให้การพัฒนาสามารถสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างแท้จริง (ศูนย์บริการวิชาการแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ม.ป.ป.)

2. แนวคิดการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movement)

ในแนวคิดการเคลื่อนไหวทางสังคม ประภาส ปันตบแต่ง (2552: 21-23, 29) กล่าวว่า การให้นิยามความหมาย รวมทั้งการให้คุณค่าต่อ “ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม” ผันแปรไปตามบริบทของสังคมการเมือง โดยมีการแบ่งออกเป็น 3 กระแส คือ หนึ่ง ทฤษฎีพฤติกรรมรวมหมู่ (Collective Behavior Theory) หมายถึง พฤติกรรมที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ทางสังคมที่ไม่ปกติ ไร้โครงสร้างหรือแบบแผนที่แน่นอน ไม่ได้อยู่ภายใต้บรรทัดฐานทางสังคม ไร้เหตุผล ไร้ทิศทาง เช่น ผูกชนบ้าคลั่ง (Madding Crowds) การจลาจล (Riots) เป็นต้น สอง ทฤษฎีระดมทรัพยากร (Resource Mobilization) เป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่อยู่ในมิติของการกระทำรวมหมู่อย่างมีเหตุผล (Rational) เพื่อเป็นทางเลือกสำหรับการเปลี่ยนแปลงมิติบางอย่างของโครงสร้างสังคม เพื่อให้ได้มาซึ่งการกระจายผลประโยชน์ของสังคม โดยใช้กลุ่มเป็นเครื่องมือต่อรอง ปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่มตน เพื่อมุ่งเปลี่ยนสัมพันธภาพทางอำนาจเดิมที่ลงรากปักฐานอยู่ในสถาบันทางสังคม (Anti-Establishment) ด้วย สาม ทฤษฎีขบวนการทางสังคมใหม่ (New Social Movement) เป็นลักษณะการกระทำรวมหมู่เพื่อตอบโต้กับปัญหาและความขัดแย้งใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคมหลังอุตสาหกรรมและนำไปสู่สังคมที่ดีกว่า โดยมุ่งการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างและความสัมพันธ์ทางสังคม การเปลี่ยนแปลงรากของสังคม (Social Reconstruction)

นอกจากนั้นรูปแบบยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมก็เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้การเคลื่อนไหวประสบความสำเร็จ ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็น 3 ส่วน คือ หนึ่ง ยุทธวิธีการขัดขวาง ทำลายระบบการเมืองปกติ สามารถแบ่งได้เป็น 2 ระดับ คือ (ก) เป็นกิจกรรมที่มีลักษณะผิด/ละเมิดกฎหมายแต่ปฏิบัติการด้วยยุทธวิธีที่ไร้ความรุนแรง คือ อารยะขัดขืน (Civil Disobedience) เป็นปฏิบัติการที่ใช้สันติวิธี (Nonviolent) และมีมโนสำนึกที่ขัดต่อกฎหมายปกติ โดยมุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกฎหมาย โดยปลุกมโนสำนึกของผู้คนในสังคม ให้ตระหนักถึงความอยุติธรรมของกฎหมาย/นโยบาย และโครงสร้างอันอยุติธรรมของสังคม ให้ผู้คนในสังคมได้มาเห็นด้วยหรือสนับสนุน (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ และคณะ อ้างถึงใน ประภาส ปันตบแต่ง, 2552: 158) (ข) ปฏิบัติการทำลายที่ไม่ผิดกฎหมาย แต่ใช้ความกล้าหาญ กล้าได้กล้าเสีย เช่น หนึ่ง การบอยคอต (Boycott) หรือการปฏิเสธไม่ยอมรับ เป็นการกระทำที่ไม่ผิดกฎหมาย แต่จำเป็นต้องอาศัยการแลกเปลี่ยนด้วยการสูญเสียทางด้าน

เศรษฐกิจและ/หรือความสะดวกสบายของผู้ร่วมกระทำการ สอง การนั่งประท้วง (Sit-ins) คือ การบุกเข้าไปนั่งประท้วงในสถานที่เฉพาะ ซึ่งมักจะเป็นสถานที่หวงห้ามหรือไม่มีสิทธิ-หน้าที่ เพื่อให้เกิดการเจรจา **สอง ยุทธวิธี การใช้ความรุนแรง** วิธีการใช้ความรุนแรงนั้นขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม โดย Tilly (อ้างถึงใน ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2552: 164) นิยามยุทธวิธีการใช้ความรุนแรงว่า คือ การทำให้เกิดการบาดเจ็บล้มตายหรือทำให้เกิดความเสียหายต่อทรัพย์สิน หรือทั้งสองอย่าง **สาม ยุทธวิธีตามช่องทางระบบการเมืองปกติ** เป็นวิธีการที่อยู่ในระดับของการยอมรับได้หรืออยู่ในบรรทัดฐานของประชาธิปไตยสมัยใหม่ เช่น การลงชื่อ การเดินขบวน การนัดหยุดงาน ลักษณะสำคัญของยุทธวิธีนี้คือ เป็นวิธีการที่ไม่ต้องการความเอาใจจริงเอาใจหรือทุ่มเทสูง ไม่ต้องการวิธีการจัดการมากนัก เพราะมีประสบการณ์หรือบทเรียนที่สั่งสมมาอย่างยาวนาน และอาจดึงดูดผู้เข้าร่วมได้จำนวนมาก แต่ก็เกิดขึ้นจนกลายเป็นวิธีแบบสถาบัน ขาดการทำลายต่อระบบการเมืองปกติ (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2552: 157-167)

จากแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน มีประเด็นสำคัญที่จะใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ได้แก่ หลัก “Three E’s” ของ Elkington ได้แก่การสร้างสมดุลระหว่าง สิ่งแวดล้อม (Environment or Ecology) เศรษฐกิจ (Economics) และสังคม (Equity) และการให้ความสำคัญกับ โลก (Planet) คน (People) และ กำไร (Profit) โดยนำมาวิเคราะห์แนวทางการเคลื่อนไหวขององค์การพัฒนาเอกชน และเพื่อหาแนวทางในการพัฒนาการเคลื่อนไหวให้เป็นไปในแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน ส่วนแนวคิดการเคลื่อนไหวทางสังคม จะนำยุทธวิธี 3 รูปแบบ มาวิเคราะห์การเคลื่อนไหวขององค์การพัฒนาเอกชนของทั้งไทยและอินโดนีเซีย ได้แก่ ยุทธวิธีการขัดขวางทำลายระบบการเมืองปกติ ยุทธวิธีการใช้ความรุนแรง และยุทธวิธีตามช่องทางระบบการเมือง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนงานวิจัย ไม่พบงานวิจัยที่เปรียบเทียบการเคลื่อนไหวขององค์การพัฒนาเอกชนไทยและอินโดนีเซีย พบเพียงการศึกษาการเคลื่อนไหวเป็นรายประเด็นของในแต่ละประเทศ ดังต่อไปนี้

1. **การเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมของไทย** มีการศึกษาเกี่ยวกับกลยุทธ์และบทบาทขององค์การพัฒนาเอกชนในรายประเด็นต่าง ๆ เช่น การศึกษาเรื่อง “**การพัฒนาศักยภาพในการใช้สิทธิตามกฎหมายของประชาชน: กรณีศึกษากลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านกรูด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์**” ของ ทิมมพร รอดขันเมือง (2557: 8, 65, 68, 82, 191-203) ซึ่งกล่าวถึงประเด็นกระบวนการสื่อสารออกสู่สาธารณะเพื่อต้องการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่ การยื่นหนังสือและเข้าพบเจ้าหน้าที่หน่วยงานรัฐอย่างต่อเนื่องในหลายๆหน่วยงาน จัดตั้งเป็นกลุ่มเคลื่อนไหว ทำหนังสือถึงแหล่งทุนที่สนับสนุนโครงการ ทำเวทีแลกเปลี่ยนเสวนา การปิดถนนชุมนุมประท้วง การเคลื่อนไหวด้านกระบวนการยุติธรรม นำไปสู่การทำประชาพิจารณ์ โดยใช้สื่อเขียวเป็นสัญลักษณ์ของการเคลื่อนไหว ส่วนการศึกษาเรื่อง “**ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งทะเลอ่าวปัตตานี กรณีศึกษากลุ่มเครือข่ายอนุรักษ์อ่าวปัตตานี**” ของ ฮัสสัน ดุมาลี และ จันทนา สุทธิจารี (2556) พบว่า แนวทางการเคลื่อนไหวทางสังคมนั้นมีการใช้ยุทธวิธีการขัดขวางทำลายระบบการเมือง ได้แก่ การชุมนุมประท้วง และยุทธวิธีตามช่องทางระบบการเมืองปกติ ได้แก่ การยื่นหนังสือให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและร่วมชุมนุมแสดงสิทธิ รวมถึงแนวทางการเคลื่อนไหวอนุรักษ์ทรัพยากรโดยตรง โดยวิธีการสร้างมาตรการเพื่อการป้องกันการเข้ามาคุกคามทรัพยากรจากภายนอกและวิธีการการจัดกิจกรรมฟื้นฟูทรัพยากรทางกายภาพ ในเรื่องการเคลื่อนไหวด้าน

กฎหมาย สุชินต์ ดรณพันธ์ (2541: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาในประเด็นเรื่อง “*การพัฒนากฎหมายในส่วนของการมีส่วนร่วมขององค์กรพัฒนาเอกชนในการพิทักษ์สิ่งแวดล้อม*” เนื่องจากพบข้อขัดข้องหลายด้านในการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชน งานวิจัยจึงได้เสนอแนะแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2536 มาตรา 6 วรรค 1 ให้องค์กรพัฒนาเอกชนสามารถมีสิทธิและบทบาทมากขึ้นในการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม ส่วนบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศ จากการศึกษาเรื่อง “*ขบวนการพิทักษ์สิ่งแวดล้อมกรณีศึกษากรีนพีซเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ประเทศไทย)*” ของ พรศิริ ชีวพัฒนานวงศ์ (2548) ได้ศึกษากระบวนการ วิธีการ กลยุทธ์ในการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมของกรีนพีซเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พบว่า มีการสร้างพื้นที่สาธารณะ ให้สาธารณชนได้มาถกเถียง แสดงความคิดเห็น โดยมีกระบวนการให้ความรู้ การสร้างความเชื่อชุดใหม่ และการสร้างความตื่นตัวเรื่องสิ่งแวดล้อม ในระดับบุคคลอย่างอาสาสมัคร และในภาคส่วนต่าง ๆ สู่สาธารณชน ผ่านกิจกรรมการอบรม เอกสาร และวิดิทัศน์ต่าง ๆ

2. กรณีการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมของอินโดนีเซีย มีการศึกษาถึงบทบาทและกลยุทธ์ขององค์กรพัฒนาเอกชนในการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม จากการศึกษาเรื่อง “*Social movement networks, policy process, and forest tenure activism in Indonesia*” ของ Monica Di Gregorio (2011: 216-220) ข้อค้นพบจากการวิจัยที่น่าสนใจ 2 ประการ คือ หนึ่ง การทำงานร่วมกันไม่สามารถเกิดขึ้นได้ผ่านเครือข่ายระหว่างบุคคลเพียงอย่างเดียว ขณะที่เครือข่ายระหว่างองค์กรจะสามารถแลกเปลี่ยนข้อมูล คำแนะนำ ความเชี่ยวชาญและทรัพยากรอื่นๆ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการสร้างพันธะทางอุดมคติ (Ideational bonds) ระหว่างองค์กรที่เคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมด้วยกัน สอง การมีคุณค่าร่วม (Common values) ระหว่างกลุ่มองค์กรเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมนี้ส่งเสริมการมีปฏิสัมพันธ์ (Interactions) ที่สะท้อนหลัก Homophily ที่ทำให้กลุ่มองค์กรมีความเชื่อและพฤติกรรมร่วมกันในการต่อต้านแนวทางแบบโครงสร้างนิยม ส่วนการศึกษาเรื่อง “*Transnational Environmental and Agrarian Movements Influencing National Policies: The case of Palm Oil Plantation in Indonesia*” ของ Nadya Karimasari (2011) งานวิจัยฉบับนี้เปรียบเทียบความแตกต่างการเคลื่อนไหว 4 องค์กรในอินโดนีเซีย ได้แก่ 1) Greenpeace ประสบความสำเร็จในการกดดันรัฐบาลในการตรากฎหมาย 10/2011 ซึ่งควบคุมการตัดไม้ทำลายป่า 2) SPI-LVC ประสบความสำเร็จในกรณีการทบทวนกฎหมายการลงทุน ปี ค.ศ. 2007 และการยกเลิกการครอบครองที่ดินเพื่อการลงทุนของต่างชาติที่เดิมกำหนดไว้สูงสุด 95 ปี ให้เหลือเพียง 35 ปีเท่านั้น 3) WWF ยังได้ร่วมกับโครงการ Roundtable on Sustainable Palm Oil (RSPO) ออกใบรับรอง (Certification) กับผู้ผลิตปาล์มที่ใช้แนวทางที่สนับสนุนความยั่งยืน โดยใช้การกดดันโดยตรงต่อรัฐบาลด้วยการเดินขบวนและการระดมมวลชน (Mass mobilization) เสริมสร้างความเข้มแข็งของการกดดันภายในประเทศ 4) SPI-LVC ได้ดัดแปลงวิชาการของชาติที่มีความเข้าใจรัฐธรรมนูญ ทำให้สามารถกดดันรัฐบาลให้สร้างกฎเกณฑ์ที่เคร่งครัดในรัฐธรรมนูญได้ นอกจากนั้นยังใช้การโน้มน้าวประเทศอื่นๆ เพื่อสร้างแรงกดดันในการสร้างข้อตกลงกับรัฐบาลอินโดนีเซีย พร้อมกันนั้นก็การสร้างความตื่นตัวของสาธารณะต่อประเด็นด้านสิ่งแวดล้อม (Nadya Karimasari, 2011: Abstract, 38-39)

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องช่วยให้สามารถเข้าใจบริบทของปัญหาในการกระบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมมากขึ้น นอกจากนั้นยังได้เรียนรู้การใช้กลยุทธ์ในการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมในหลากหลาย

แนวทางของทั้งไทยและอินโดนีเซีย ซึ่งสามารถใช้ในการเปรียบเทียบกลยุทธ์การเคลื่อนไหวเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อสิ่งแวดล้อมของไทยและอินโดนีเซียได้

ระเบียบวิธีการวิจัย

ในการวิจัยใช้วิธีการเก็บข้อมูลด้วยการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) เป็นการเก็บข้อมูลจากเอกสารที่มีผู้รวบรวมไว้แล้วอย่างเป็นทางการ โดยได้มีการทบทวนแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องจากหนังสือตำราต่าง ๆ เพื่อสร้างกรอบในการวิเคราะห์ จากนั้นศึกษาการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมขององค์การพัฒนาเอกชนทั้งของไทยและอินโดนีเซียจากงานวิจัย บทความ ข่าวสาร ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เมื่อได้ข้อมูลดังกล่าวแล้วจึงนำกรอบแนวคิดมาวิเคราะห์ข้อมูลการเคลื่อนไหวดังกล่าว พร้อมทั้งอภิปรายผลเพื่อให้เห็นถึงความเหมือนและความต่างของการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมของทั้งสองประเทศ

ขอบเขตการศึกษา

ขอบเขตด้านเวลา แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ หนึ่ง ระยะเวลาของเหตุการณ์จะศึกษาการเคลื่อนไหวทางด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์การพัฒนาเอกชนในไทยและอินโดนีเซีย ตั้งแต่อดีตจนถึงปี พ.ศ. 2556 สอง ระยะเวลาในการศึกษาเริ่มศึกษาตั้งแต่เดือนมิถุนายน 2557 ถึงเดือนเมษายน พ.ศ. 2559

สรุปผลการวิจัย

1. การเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์การพัฒนาเอกชนไทย

ประเด็นสำคัญในการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมของไทยมีหลายประเด็น เช่น การเคลื่อนไหวด้านที่ดินจากการประกาศเขตอุทยานหรือป่าสงวนทับซ้อนที่ดินของชาวบ้าน ที่ได้มีการตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เป็นผลให้ชาวบ้านไม่มีสิทธิเต็มในการใช้ที่ดินจนนำมาสู่ความขัดแย้งและการเรียกร้องในหลายพื้นที่ การเคลื่อนไหวเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำ ได้แก่ การสร้างเขื่อนบนแม่น้ำหลายสาย ซึ่งกระทบต่อวิถีชีวิตและทรัพยากรของชุมชนริมน้ำ เกิดน้ำท่วม ปลาบางชนิดสูญพันธุ์ และปัญหาทางสังคม นอกจากนั้นยังมีการเคลื่อนไหวต่อต้านการทำประมงขนาดใหญ่ที่ทำให้สัตว์น้ำเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์และยากแก่การฟื้นฟู อีกทั้งกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวประมงขนาดเล็ก นำมาสู่การเรียกร้องให้มีกฎหมายเพื่อจำกัดหรือสร้างระเบียบเกี่ยวกับการประมงมากขึ้น การเคลื่อนไหวเกี่ยวกับผลกระทบของโครงการ เช่น อุสาหกรรมมาบตาพุด เมืองแร่ต่าง ๆ โรงไฟฟ้าถ่านหิน โรงไฟฟ้าชีวมวล โรงไฟฟ้านิวเคลียร์ โครงการวางท่อก๊าซ ที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของคนในชุมชน

ยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม ไทยมีการใช้หลายยุทธวิธี ได้แก่ การสร้างการรับรู้สู่สาธารณะ โดยอาศัยการทำโปสเตอร์ใบปลิว การใช้เสียงตามสาย การยื่นหนังสือและการเข้าพบเจ้าหน้าที่รัฐ การใช้สื่อสารมวลชนและสื่ออินเทอร์เน็ต การจัดกิจกรรมให้ข้อมูลข่าวสาร การนำเสนอข้อ มูลแย้งหรือตอบโต้ภาครัฐหรือเอกชนที่ดำเนินโครงการ การสร้างเครือข่ายการเคลื่อนไหวแบบมีส่วนร่วม การทำประชาพิจารณ์ จัดเวทีวิชาการและเวทีสาธารณะ การชุมนุมประท้วง การเคลื่อนไหวโดยใช้สัญลักษณ์ การดำเนินการทางกฎหมาย การสร้างชุดความรู้/วาทกรรมเพื่อหักล้างชุดความรู้ความจริงของรัฐ การเจรจาไกล่เกลี่ย การใช้เอกลักษณ์ความเป็นท้องถิ่นในการเคลื่อนไหว การชี้ให้เห็นโทษของโครงการกับผู้สนับสนุนทุน และการพาชาวบ้านไปดูงานเชิงผลกระทบ

เครือข่ายในการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม สมาชิกมีทั้งองค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการท้องถิ่น นักศึกษา สื่อมวลชนที่ทำงานกับท้องถิ่น และองค์กรประชาชนในพื้นที่ต่าง ๆ โดยเครือข่ายมีการแบ่งเป็นภาค ได้แก่ เครือข่ายภาคเหนือ เช่น การจัดตั้ง “ชุมชนคนรักป่า” เพื่อผลักดันแนวคิดป่าชุมชน มีการผลักดันการแก้ไขปัญหาเขตอุทยานทับที่ดินของชุมชน มีกิจกรรมการปลูกป่า มีการหนุนเสริมให้องค์กรชุมชนเสนอปัญหาของตนเองสู่สาธารณะ โดยเครือข่ายดำรงบทบาทการเป็นผู้เชื่อมประสานกลุ่มคนต่าง ๆ ให้เข้าใจปัญหา และร่วมกันแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมดังกล่าวในวงกว้าง เครือข่ายภาคอีสาน บทบาทของเครือข่ายจะทำหน้าที่ประสานงานและสร้างองค์กรชุมชน ด้านการให้ความรู้และช่วยผลักดันด้านนโยบายต่าง ๆ ได้แก่ การอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำ การอนุรักษ์พื้นที่ป่าอีสาน เครือข่ายองค์กรประชาชนเพื่อเมืองของคนทุกคน เครือข่ายภาคใต้ มีการประชุมใหญ่ของชาวประมงภาคใต้ ตั้งสมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้ขึ้นเพื่อแลกเปลี่ยนความเห็นและช่วยกันแก้ไขปัญหาของชาวประมงขนาดเล็ก มีการรวมตัวต่อต้านอวนรุน อวนลาก จนมีผลให้รัฐบาลประกาศให้ยกเลิกการใช้อวนรุน อวนลากดังกล่าว เครือข่ายภาคตะวันออก มีการสร้างเครือข่ายเพื่อร่วมตรวจสอบและกำกับกระบวนการนโยบาย มีข้อเสนอว่า ควรหยุดการพัฒนาอุตสาหกรรมและโครงการขนาดใหญ่ทั้งหมดในภูมิภาคนี้ อย่างน้อย 20 ปี และหามาตรการฟื้นฟู ชดเชยผลกระทบที่เกิดขึ้นกับฐานทรัพยากรชุมชน รวมทั้งสุขภาพและคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน เครือข่ายภาคตะวันตก มีการจัดทำข้อเสนอเชิงหลักการเสนอต่อรัฐบาลเพื่อแก้ไขปัญหาการประกาศเขตป่าอนุรักษ์ทับซ้อนพื้นที่ชุมชน ปัญหาการปลูกพืชพาณิชย์ขนาดใหญ่ทำให้ทำลายความสมบูรณ์ของธรรมชาติ ปัญหามลภาวะจากเหมืองแร่ ปัญหาการกว้านซื้อที่ดินของนายทุน และปัญหาโครงการพัฒนาของรัฐที่ส่งผลกระทบ เช่น การวางท่อก๊าซไทย-พม่า ปัญหาน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรม การก่อสร้างท่าเรือน้ำลึกที่อำเภอบางสะพาน เป็นต้น เครือข่ายภาคเหนือตอนล่าง ภาคกลาง และกรุงเทพมหานคร โดยองค์การพัฒนาเอกชนของภาคกลางส่วนใหญ่อยู่ในกรุงเทพฯ เช่น ดาวิเศษ Think Earth มูลนิธิโลกสีเขียว เป็นต้น องค์กรเหล่านี้ช่วยกันแก้ไขปัญหา น้ำเสีย การกำจัดขยะมูลฝอย ที่เป็นปัญหาของชุมชนเมือง ซึ่งเป็นปัญหามากและรุนแรงยิ่งขึ้น (เบญจมาศ ศิริภัทร และสุพล มุละดา, 2545: 98-102)

ปัญหาในการดำเนินงานขององค์การพัฒนาเอกชนไทย มีปัญหา คือ ปัญหาการขาดแคลนทรัพยากรและเงินทุนในการดำเนินงานเพราะต้องพึ่งแหล่งทุนจากต่างประเทศ ปัญหาด้านบุคลากร เพราะมีข้อจำกัดเรื่องเงินงบประมาณ ทำให้งานและรายได้ไม่แน่นอน เกิดความไม่มั่นคง ทำให้คนที่ทำงานในองค์กรเหล่านี้ไม่สามารถปฏิบัติงานได้อย่างต่อเนื่อง ปัญหาการรวบรวมและสังเคราะห์ประสบการณ์อย่างเป็นระบบ ประสบการณ์ที่สำคัญติดอยู่ที่ตัวบุคคล ทำให้องค์กรพัฒนาเอกชนไม่เคลื่อนไปข้างหน้าเท่าที่ควร ปัญหาระบบข่าวสารข้อมูลยังขาดการจัดระบบข้อมูลและนำมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพ ทันสถานการณ์ และขาดแผนงานที่จะพัฒนาข่าวสารข้อมูลอย่างเป็นระบบ ปัญหาพันธมิตรของไทยมีความสัมพันธ์กับไทยในแบบผู้ให้ทุนที่มีระเบียบของตนเอง ผู้รับทุนต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบต่าง ๆ ของผู้ให้ทุนยังไม่สามารถพัฒนาไปสู่พันธมิตรแบบเพื่อนร่วมงาน (partnership) ที่ต้องช่วยกันในการสร้างสรรค์ ผลักดันการเคลื่อนไหวต่าง ๆ (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2542: 83-84) ปัญหาภาพลักษณ์ขององค์การพัฒนาเอกชนด้านลบ โดยถูกมองว่ารับเงินต่างชาติเคลื่อนไหวขึ้นบ้านให้ก่อความรุนแรง ทำผิดกฎหมาย และก่อให้เกิดความแตกแยก (วิชา ศิริธรรม อ้างถึงใน OKNATION, 2550) ปัญหาการเมืองที่ไม่เอื้อต่อการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม ทั้งประเด็นการเมืองแบ่งสี และประเด็นคณะรักษาความสงบ

แห่งชาติออกประกาศและคำสั่งห้ามไม่ให้มีการชุมนุม และการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ โดยให้ส่วนราชการซึ่งรับผิดชอบโครงการที่อยู่ระหว่างรอผลการพิจารณารายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม ให้สามารถเสนอให้คณะรัฐมนตรีพิจารณาอนุมัติให้ดำเนินโครงการไปพลางก่อนได้ (ไทยโพสต์, 2559) ปัญหาการดำเนินการนอกกฎหมายจากผู้มีอิทธิพลทั้งการข่มขู่และทำร้ายจนนำไปสู่การฟ้องร้องดำเนินคดี ปัญหาองค์การพัฒนาเอกชนจำนวนมากไม่สามารถผสมผสานการทำงานร่วมกับรัฐได้

2. การเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์กรพัฒนาเอกชนอินโดนีเซีย

ประเด็นสำคัญในการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมของอินโดนีเซีย มีหลายประเด็น คือ การตัดไม้ผิดกฎหมาย และมีข้อสงสัยเกี่ยวกับใบอนุญาตในการสัมปทานว่ามีช่องโหว่สำหรับการคอร์รัปชัน โดยการตรวจสอบเรื่องนี้ถือเป็นเรื่องที่อันตรายโดยเฉพาะเมื่ออำนาจของนักการเมือง ข้าราชการมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ปัญหาไฟป่าโดย อินโดนีเซียได้รับผลกระทบจากปัญหาไฟป่าเมื่อปรากฏการณ์เอลนีโญ่เกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1982-1983 ทำให้เกิดความเสียหายอย่างหนัก องค์การพัฒนาเอกชนได้ออกมากล่าวโทษผู้ได้รับสัมปทานป่าว่าเป็นสาเหตุของการเกิดไฟป่าดังกล่าว ปัญหาการขยายตัวของ การปลูกสวนปาล์มน้ำมัน ซึ่งมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว ซึ่งทำให้สูญเสียป่าไปเพื่อเตรียมการปลูกอย่างมาก เพราะต้องเคลียร์พื้นที่ป่าโดยการเผาก่อนปลูก (Sachie Okamoto, 2001: 17-18) ปัญหาการทำเหมืองแร่ โดยอินโดนีเซียเป็นผู้ส่งออกถ่านหินประเภทให้ความร้อนรายใหญ่ที่สุดในโลก โดยการการทำเหมืองดังกล่าวมีการปล่อยของเสียอันตรายออกมาปนเปื้อนสู่ลำธารและแม่น้ำ ซึ่งนำมาสู่ผลเสียด้านสุขภาพ (Greenpeace Thailand, 2557)

ยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมที่นำมาใช้ในอินโดนีเซีย มีหลายยุทธวิธี ได้แก่ การฟ้องร้องการโต้แย้ง วิชาการวิจารณ์ การรณรงค์ต่อต้าน การทำหนังสือคัดค้าน การจัดสัมมนา/กิจกรรมแลกเปลี่ยนข้อมูล การรวมตัวเป็นเครือข่ายทั้งภายในประเทศและร่วมกับองค์การภายนอกประเทศ การมีส่วนร่วมในการตรากฎหมายท้องถิ่น การมีส่วนร่วมในการทำแผนที่ที่ดินในชุมชน การลอบบี้และจัดการประชุมพูดคุยระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การส่งเสริมฟื้นฟูวิถีการดั้งเดิมของท้องถิ่นในการดูแลจัดการป่าด้วยท้องถิ่นเอง การทำโครงการต้นแบบร่วมกันกับประชาชนในท้องถิ่น การรณรงค์ผ่านสื่อต่าง ๆ ทั้งสื่อชุมชน สื่อสารมวลชนและสื่ออินเทอร์เน็ต

เครือข่ายในการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วยทั้งองค์การพัฒนาเอกชน นักวิชาการ ประชาชนท้องถิ่น องค์การภาครัฐบางส่วน เยาวชน สื่อมวลชน และองค์การระหว่างประเทศต่าง ๆ ยกตัวอย่างเช่น 1) Walhi ประกอบด้วยองค์กรย่อย 335 กลุ่ม เน้นการอนุรักษ์ระบบนิเวศน์ โดยมีกิจกรรมให้ความรู้ วิชาการวิจารณ์โครงการทั้งเรื่องป่า สิ่งแวดล้อมในเมือง พลังงาน การส่งเสริมสิทธิคนดั้งเดิมท้องถิ่น โดยถือว่ามีบทบาททางการเมืองมากกว่ากลุ่มอื่นๆ มีเครือข่ายในระดับภูมิภาคและท้องถิ่นทั่วหมู่เกาะอินโดนีเซีย มีการต่อต้านองค์กรของรัฐในหลายเรื่องภายใต้ประเด็นการพัฒนาที่ยั่งยืน เช่น การสูญพันธุ์ของสัตว์และพืช สิทธิของคนดั้งเดิมพื้นถิ่น การทำไม้ในเขตป่าหวงห้าม เป็นต้น 2) WWF-Indonesia มีบทบาทในการเป็นเครือข่ายขององค์กรสากลด้านอนุรักษ์สัตว์ป่าแล้วขยายกิจกรรมไปสู่ด้านอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน และประเด็นด้านมลภาวะ 3) BSP Kemala เป็นเครือข่ายงานของ World Wildlife Fund, Nature Conservancy และ World Resources Institute โดยมีผู้สนับสนุนทางการเงินคือ USAID เป็นเครือข่ายที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะทาง มีความคิดสร้างสรรค์และสนใจการเมืองและการบริหาร

จัดการทรัพยากรธรรมชาติ Kemala จะเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือในรูปของการเป็นหุ้นส่วนที่ให้ทุน สร้างความร่วมมือ การเรียนรู้กันระหว่างหน่วยงานรัฐกับองค์กรพัฒนาเอกชน ทำให้องค์กรพัฒนาเอกชนได้รับความเชื่อถือมากขึ้น (วิทยา สุจริตธนารักษ์, 2553: 45-52) 4) เครือข่ายหน่วยงานเยาวชนที่ขับเคลื่อนประเด็นสิ่งแวดล้อมระดับชาติมาจาก 33 จังหวัด โดยส่งเสริมศักยภาพของเยาวชนในการสร้างความก้าวหน้าภายในพื้นที่ชุมชนของตน การให้ความรู้ การเชื่อมโยงโครงข่ายเยาวชนทั่วโลกแบบข้ามวัฒนธรรมข้ามชาติข้ามศาสนา การริเริ่มแผนปฏิบัติการ (เสกสรร อานันทศิริเกียรติ, 2558: 5) เครือข่ายในการจัดการไฟฟ้า มีหลายหน่วยงานเข้าร่วมรับผิดชอบดูแลแก้ไขปัญหานี้เนื่องจากเป็นปัญหาใหญ่และส่งผลกระทบทั้งภายในและภายนอกประเทศ ประกอบด้วย คณะกรรมการประสานงานการจัดการภัยพิบัติแห่งชาติ (BAKORNAS PB) เป็นหน่วยงานที่ตั้งขึ้นมาเพื่อรับผิดชอบในการแก้ไขปัญหาไฟป่าภายในประเทศ โดยมีประธานคือ รัฐมนตรีประสานงานสำหรับสวัสดิการประชาชน และการบรรเทาความยากจน ส่วนกรรมการประกอบด้วยรัฐมนตรีจากหลายกระทรวง ศูนย์ POSKO LH หรือ State Ministry for the Environment Policy-Level Crisis Centre และ POSKO BAPEDAL เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบในการตรวจตราและรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติ ต้นไม้ และสถานการณ์ไฟไหม้ป่า สำนักงานพิทักษ์และอนุรักษ์ป่าไม้ (PHPA) เป็นผู้ดูแลในเขตพื้นที่อนุรักษ์ สถาบันวิทยาศาสตร์การบินและบรรยากาศแห่งชาติ หรือ LAPAN ก็ได้ใช้ดาวเทียม NOAA12 และ NOAA14 คอยดูสถานการณ์ในจุดที่เป็นอันตราย มีแนวโน้มที่จะเกิดไฟป่า และส่งผลการสำรวจไปที่หน่วยงาน POSKO BAPEDAL รวมถึงข้อมูลรายวันจากกรมอุตุนิยมวิทยา ในส่วนของภารกิจในการควบคุมไฟป่านั้น เป็นความร่วมมือระหว่างกองทัพ กลุ่มนักผจญเพลิง ชาวบ้าน และกระทรวงป่าไม้ นอกจากนั้นยังมีการให้ข้อมูลความรู้กับประชาชนเกี่ยวกับผลกระทบที่เกิดขึ้นจากปัญหาไฟป่า ได้แก่ หมอกควันพิษที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ซึ่งเป็นสาเหตุของโรคทางเดินหายใจต่าง ๆ เพื่อให้ชาวบ้านได้หยุดใช้การเผาป่าในการเคลียร์พื้นที่เพาะปลูก 6) ในส่วนของระดับความร่วมมือระหว่างประเทศ UNEP ได้มีการประชุมเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหไฟป่า โดยมีข้อสรุปว่าอินโดนีเซียต้องการความช่วยเหลือจากต่างประเทศในการแก้ไขปัญหาไฟป่าทั้งด้านอุปกรณ์การดับไฟและเทคนิควิธีในการดับไฟ ส่วน UNEP ก็ต้องการให้รัฐบาลอินโดนีเซียเปลี่ยนนโยบายที่สนับสนุนให้เกิดการเผาป่า ได้แก่ การสนับสนุนสัมปทานในการปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ปาล์มน้ำมัน ต่อมา OCHA ซึ่งเป็นหน่วยงานประสานงานด้านมนุษยชนของ UN ก็ได้มอบหมายให้ UNDAC สำรวจความเสียหายและประเมินความช่วยเหลือจากนานาชาติ พร้อมทั้งส่งข้อมูลความเสียหายไปยังรัฐบาลอินโดนีเซีย สมาชิกอาเซียน ผู้บริจาคเงินช่วยเหลืออินโดนีเซีย และหน่วยงาน UN นอกจากนั้น UNEP และ OCHA ได้จัดประชุมและให้เครื่องมือพิเศษที่ใช้ในการดับไฟ การฝึกปฏิบัติผู้เชี่ยวชาญอุปกรณ์เสริมทางอากาศและการสื่อสาร อีกด้วย (โสภารัตน์ จารุสมบัติ, 2546: 230-235)

ปัญหาในการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย การขาดอุปกรณ์ ผู้เชี่ยวชาญ และการประสานงานที่ดี (โสภารัตน์ จารุสมบัติ, 2546: 236) ในกรณีไฟป่า การถูกตัดเงินช่วยเหลือจากต่างประเทศเนื่องจากการขัดประโยชน์จากการเคลื่อนไหว ปัญหาของความกว้างใหญ่ของอินโดนีเซียที่อุดมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติทั้งที่มีชีวิตและทั้งที่เป็นแหล่งพลังงาน จึงทำให้รัฐบาลไม่สามารถดูแลได้อย่างทั่วถึง จึงได้มีการกระจายอำนาจลงสู่ท้องถิ่นแต่ท้องถิ่นกลับมุ่งพัฒนาความเจริญทางเศรษฐกิจของท้องถิ่นตน จึงยิ่งเป็นการเพิ่มปัญหาให้เกิดขึ้น ปัญหาทิศทางการพัฒนาประเทศสวนทางกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน โดยจะ

เห็นได้จากนโยบายของรัฐที่มุ่งเน้นให้ปลูกพืชเชิงเดี่ยว สร้างรายได้ การจ้างงาน ภายใต้อุตสาหกรรมการผลิตและการให้บริการ จึงทำให้เกิดผลกระทบต่อธรรมชาติตามมา ปัญหาการฉ้อโกง การรับสินบน เพื่อหาประโยชน์ทับซ้อนจากกลไกของรัฐ การอกระเบียบเอื้อต่อนายทุน ทำให้การควบคุม ตรวจสอบ ประเมินผลการทำงาน ไม่ได้ตามที่คาดหวังไว้ (วิทยา สุจริตธนารักษ์, 2553: 49-51) ปัญหาการไม่สามารถบังคับใช้กฎระเบียบ มาตรการในการรักษาสิ่งแวดล้อมได้จริง เนื่องจากการที่ผู้คนส่วนใหญ่ยังคงคำนึงผลประโยชน์ส่วนตัว (Haryoto Kusnoputratanto อ้างถึงใน โสภารัตน์ จารุสมบัติ, 2546: 249) จึงละเลยการปฏิบัติตามมาตรการดังกล่าว ส่งผลให้องค์การพัฒนาเอกชนและองค์กรที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมทำงานค่อนข้างลำบาก

3. เปรียบเทียบการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมขององค์การพัฒนาเอกชนไทยและอินโดนีเซีย

ประเด็นปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม เนื่องจากทิศทางในการพัฒนาประเทศของทั้งไทยและอินโดนีเซีย มีทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศเป็นหลัก โดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นปัจจัยในการผลิต เพื่อให้เกิดการมีรายได้ และส่งผลต่อ GDP ของประเทศ จึงเสี่ยงไม่ได้ที่จะแลกมาด้วยความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม นำมาสู่คำถามว่าใครได้ประโยชน์จากการพัฒนาตามแนวทางนี้ และใครเสียประโยชน์ องค์การพัฒนาเอกชนเห็นถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นว่าภายใต้การพัฒนากระแสหลักทำให้คนในท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นท้องถิ่นเมืองหรือชนบทต่างได้รับผลเสียที่เกิดขึ้น คนเมือง ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาเขตเศรษฐกิจ โรงงานอุตสาหกรรม ปัญหามลพิษทางน้ำ ทางอากาศ ปัญหาขยะ นำมาสู่การเกิดโรคทางเดินอาหาร โรคทางเดินหายใจ หรือแม้กระทั่งโรคมะเร็ง คนชนบทได้รับผลกระทบจากเขื่อน เขื่อน และโรงไฟฟ้า เกิดการแย่งชิงทรัพยากร ความขัดแย้งเกี่ยวกับสิทธิในการใช้ประโยชน์จากที่ดิน เกิดปัญหาสุขภาพจากสารพิษที่ปนเปื้อนกับพืชและดิน จากปัญหาเหล่านี้จึงนำมาสู่การเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งปัญหาสิ่งแวดล้อมในอินโดนีเซียและในไทยมีความคล้ายคลึงกัน แต่จะมีความต่างกันในระดับความรุนแรงและความตื่นตัวในการเคลื่อนไหวต่อแต่ละปัญหา เช่น ในอินโดนีเซียปัญหาที่ใหญ่ที่สุดและมีผู้ได้รับผลกระทบมาก คือปัญหาหมอกควันจากการเผาป่าเพื่อปลูกปาล์มน้ำมัน ปัญหาการตัดไม้และการทำเหมืองแร่ ส่วนในไทย ปัญหาที่มีการเคลื่อนไหวที่โดดเด่นมาก ได้แก่ ปัญหาเรื่องเขื่อน การทำโรงไฟฟ้าประเภทต่าง ๆ และเขตอุตสาหกรรม

ประเด็นการเมือง บรรยากาศทางการเมืองส่งผลอย่างมากต่อการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม หากการเมืองปิด การเคลื่อนไหวด้านต่าง ๆ ก็จะถูกควบคุม แต่หากการเมืองเปิด การเคลื่อนไหวต่าง ๆ ก็สามารถมีช่องทางในการเคลื่อนไหวได้มาก ในอินโดนีเซียในช่วงของประธานาธิบดีซูฮาร์โตมีการควบคุมการเคลื่อนไหวขององค์การพัฒนาเอกชนมาก และแนวนโยบายในการพัฒนาประเทศยังเปิดให้เอกชนได้รับสัมปทานการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมาก ทั้งอุตสาหกรรมไม้ การทำเหมือง การทำเอียร์กระดาษ เป็นต้น ส่งผลให้เกิดความไม่พอใจของประชาชนและการพยายามเคลื่อนไหวต่อต้าน เมื่อพันยุคของประธานาธิบดีซูฮาร์โตการเมืองเริ่มเปิดมากขึ้น การควบคุมสื่อและการควบคุมภาคประชาสังคมได้ผ่อนคลายลง ประชาธิปไตยและเสรีภาพในการแสดงออกขยายตัวได้มากขึ้น ในที่สุดนำมาสู่การเพิ่มจำนวนของพรรคการเมืองและ NGOs จนมีการเปรียบเทียบว่าเหมือน 'ไม้อ้อที่แตกกอหลังฝนตก' "like bamboo shoots after the rains" ส่งผลให้กิจกรรมและบทบาทขององค์การพัฒนาเอกชนมีความสำคัญขึ้น อีกทั้งทัศนคติของรัฐบาลต่อองค์การพัฒนาเอกชนเริ่มถูกมองเป็น partners ของรัฐบาลมากขึ้น (Sachie Okamoto, 2001: 13-14) ส่วนในไทย การเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมค่อยๆเพิ่มบทบาท

มากขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่งมีการผลักดันรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2540 ขึ้นมา ซึ่งถือว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่เกิดจากการมีส่วนร่วมมากที่สุด โดยนักพัฒนาเอกชนไทยก็มีส่วนในการเข้าไปร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้ด้วย เนื้อหาของรัฐธรรมนูญเปิดให้เกิดบรรยากาศของประชาธิปไตย ส่งเสริมสิทธิชุมชน และให้ความสำคัญเรื่องสิ่งแวดล้อม แต่อย่างไรก็ตาม ปัญหาการเมืองไทยมีความรุนแรงตั้งแต่ช่วงปลายการบริหารงานของรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร จนนำมาสู่การรัฐประหารในปี พ.ศ. 2549 และสับเปลี่ยนหมุนเวียนรัฐบาล เกิดความขัดแย้งทางการเมืองมาอย่างต่อเนื่อง การสนับสนุนด้านสิ่งแวดล้อมขึ้นอยู่กับความสนใจของแต่ละรัฐบาล แต่ก็ยังมีช่องทางในการเคลื่อนไหว ขึ้นอยู่กับว่าจะสามารถดึงความสนใจทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนโยบายได้หรือไม่ จนกระทั่งเกิดการรัฐประหารอีกครั้ง โดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ จึงมีการออกประกาศและคำสั่งห้ามไม่ให้มีการชุมนุม หรือการจัดประชุมเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย ทำให้การเคลื่อนไหวขององค์การพัฒนาเอกชน นักวิชาการ ที่จะวิพากษ์วิจารณ์ต่อต้านเรื่องใดนั้นทำไม่ได้อย่างอิสระนัก นอกจากนั้นคำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติเรื่องการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ โดยให้ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานอื่นของรัฐ ซึ่งรับผิดชอบโครงการหรือกิจการที่อยู่ระหว่างรอผลการพิจารณารายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม หรืออีไอเอ ให้สามารถเสนอให้คณะรัฐมนตรีพิจารณาอนุมัติให้ดำเนินโครงการไปพลางก่อนได้ ซึ่งถูกมองว่าเป็นการปลดล็อกให้รัฐสามารถเดินหน้าประมูลเมกะโปรเจกต์ที่ค้ำเอาไว้ ซึ่งมีความเสี่ยงต่อโครงการที่มีผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม คุณภาพชีวิตของชาวบ้านในหลายพื้นที่ โดยเฉพาะโครงการสร้างเขื่อน และสัมปทานเหมืองแร่ โปแตส เหมืองแร่ทองคำ เป็นต้น ซึ่งจากนโยบายดังกล่าวก็ทำให้การเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมในไทยมีอุปสรรคอย่างมากจากการควบคุมทางการเมืองดังกล่าว

ประเด็นยุทธวิธีในการเคลื่อนไหว ในเรื่องยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวมียุทธวิธีที่คล้ายกัน โดยหากวิเคราะห์จาก 3 ยุทธวิธีของ ประภาส ปิ่นตบแต่ง (2552: 157-167) พบว่า ในการเคลื่อนไหวของทั้งไทยและอินโดนีเซียด้านสิ่งแวดล้อม มีการเคลื่อนไหวอยู่ 2 ลักษณะ คือ *ยุทธวิธีตามช่องทางระบบการเมืองปกติ* ได้แก่ การทำโปสเตอร์ใบปลิว การใช้สื่อชุมชน เสียงตามสาย การยื่นหนังสือคัดค้านต่อหน่วยงานราชการ การเจรจาไกล่เกลี่ย การใช้เอกสิทธิ์ท้องถิ่นและสัญลักษณ์ในการเคลื่อนไหว การจัดกิจกรรมให้ความรู้ การสัมมนา เวทีวิชาการ เวทีสาธารณะ การประชาสัมพันธ์ การให้ข้อมูลแก่ผู้สนับสนุนทุนโครงการที่ส่งผลกระทบ การพาชาวบ้านไปดูงานผลกระทบจากโครงการ การสร้างชุดความรู้/วาทกรรมท้องถิ่น การสร้างเครือข่ายการเคลื่อนไหว การใช้สื่ออินเทอร์เน็ตและสื่อสารมวลชนในการเคลื่อนไหว การสนับสนุนวิจัยชาวบ้าน การผลักดันป่าชุมชน การสนับสนุนการร่างกฎหมายท้องถิ่นเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม การส่งเสริมการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การสร้างโครงการต้นแบบร่วมกับประชาชนในท้องถิ่น การทำแผนที่ที่ดินในชุมชน การสร้างเครือข่ายเยาวชนด้านสิ่งแวดล้อม การล๊อบบี้เจ้าหน้าที่รัฐ การฟ้องร้องดำเนินคดี การเสนอข้อมูลตอบโต้การวิพากษ์วิจารณ์การรณรงค์ต่อต้านผ่านสื่อมวลชน การรณรงค์ต่อต้านไม่ซื้อสินค้าจากเอกชนที่ก่อผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม *ยุทธวิธีการขัดขวาง ทำลายระบบการเมืองปกติ* ได้แก่ การชุมนุมประท้วง และการปิ่นทำเนียบรัฐบาล ส่วนยุทธวิธีการใช้ความรุนแรง มีการทำลายทรัพย์สินของราชการโดยประชาชน คือ กรณีของยายโฮและครอบครัวทุบอ่างเก็บน้ำห้วยละเห้า เพื่อให้น้ำไหลออกจากที่ดินของยายโฮ แต่ไม่ปรากฏว่ามีนักพัฒนาเอกชนเป็นผู้สนับสนุน

4. แนวทางการพัฒนาการดำเนินงานและการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

1) การระดมพลและสร้างการรับรู้สู่สาธารณะให้เกิดขึ้นในสังคมผ่านสื่อสารมวลชนและสื่อออนไลน์ โดยเฉพาะสื่อออนไลน์น่าจะเป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพแนวทางหนึ่ง เนื่องจากปัจจุบัน การเข้าถึงอินเทอร์เน็ตของคนในสังคมเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะกระแสของเครือข่ายสังคมออนไลน์ เช่น Facebook Instagram ฯลฯ สามารถส่งข้อมูลได้อย่างรวดเร็ว นอกจากนั้นยังเปิดช่องทางให้คนที่เข้าถึงสื่ออินเทอร์เน็ตทุกคนสามารถมีบทบาทในการเป็น “สื่อ” ได้ ซึ่งสามารถปลูกกระแสจากชนชั้นกลางและชนชั้นอื่นๆให้หันตัวเกี่ยวกับปัญหาและเกิด “สำนึกร่วม” แม้ว่าจะไม่ได้เป็นผู้ได้รับผลกระทบจากปัญหาโดยตรงก็ตาม

2) การสร้างความเข้มแข็งของคนในท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีส่วนร่วม เพราะคนในท้องถิ่นคือกำลังสำคัญที่สุดที่ใกล้ชิดและได้รับผลกระทบโดยตรง ดังนั้นบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชน จึงควรส่งเสริมให้ท้องถิ่นมีการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของตนเอง ภายใต้หลักการบริหารจัดการร่วมกันอย่างยั่งยืน เพราะท้ายที่สุดแล้วเมื่อคนท้องถิ่นเกิดความเข้มแข็งทั้งด้านองค์ความรู้ ประสิทธิภาพ และความเชื่อมั่น นักพัฒนาเอกชนก็ต้องถอนตัวออกมาเป็นเพียงผู้สนับสนุนเท่านั้น

3) การสร้างฐานข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ฐานข้อมูลจะเป็นองค์ความรู้ที่มีความสำคัญต่อการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งในแง่ของการเป็นแหล่งเรียนรู้ของคนในท้องถิ่นและเยาวชน เพื่อสร้างจิตสำนึกและเป็นข้อมูลพื้นฐานในการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม เช่น นำมาใช้ในการต่อรองกับรัฐหรือเอกชนให้มีความน่าเชื่อถือของข้อเสนอต่าง ๆ มากขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งเรียนรู้ของนักสิ่งแวดล้อม เพื่อไม่ต้องเสียเวลาลองผิดลองถูก แต่สามารถนำองค์ความรู้ดังกล่าวไปประยุกต์ใช้และต่อยอดได้เลย

4) การสร้างเครือข่ายการเคลื่อนไหวที่มีองค์กรหลายภาคส่วน การพัฒนาความร่วมมือให้มีเครือข่ายการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมที่กว้างขึ้น เพื่อสร้างอำนาจในการต่อรองและเพิ่มพูนองค์ความรู้ ทักษะ ประสิทธิภาพที่มีคุณค่าจากหลายภาคส่วน ผ่านการถอดบทเรียนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมซึ่งสามารถนำไปใช้ต่อยอดได้

5) การผลักดันทางกฎหมายและนโยบาย ให้มีการส่งเสริมการพัฒนาประเทศทุกระดับบนพื้นฐานการตระหนักถึงความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งการผลักดันดังกล่าวจะส่งผลในภาพกว้างของประเทศได้มากกว่าการเคลื่อนไหวในประเด็นย่อย เพื่อการสร้างแนวปฏิบัติขององค์การภาครัฐและองค์การภาคอื่นๆให้ใส่ใจด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น

6) การเชื่อมโยงการเคลื่อนไหวกับองค์การระหว่างประเทศ เนื่องจากองค์การระหว่างประเทศมีทั้งทุนอำนาจต่อรอง และกระบอกเสียง ดังนั้นการเชื่อมโยงเครือข่ายการเคลื่อนไหวกับองค์การระดับดังกล่าว จึงเป็นแนวทางที่น่าจะมีอิทธิพลต่อแนวนโยบายของประเทศได้อีกทางหนึ่ง เพื่อให้เกิดแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนได้

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาเกี่ยวกับยุทธวิธีต่าง ๆ ที่ใช้ในการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมขององค์การพัฒนาเอกชนไทยและอินโดนีเซีย พบว่ามียุทธวิธีที่นำไปสู่การจัดการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติที่ยั่งยืนได้ตามหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยสร้างสมดุลทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม (ศูนย์บริการวิชาการแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ม.ป.ป) มีดังต่อไปนี้

การจัดการร่วมกันของชุมชน คนในชุมชนมีทั้งสิทธิในการใช้ประโยชน์ สิทธิในการตัดสินใจ และสิทธิในการปกป้องร่วมกันภายใต้การสร้างกฎเกณฑ์ที่กำหนดขึ้นในชุมชน ซึ่งเมื่อพิจารณาแนวทางดังกล่าว พบว่าตรงกับหลักการมีส่วนร่วม (Participation) เนื่องจากที่ผ่านมาในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติมักได้รับการตัดสินใจเชิงนโยบายมาจากหน่วยงานรัฐระดับบน (Top-down) ทำให้ขาดการพิจารณาที่ครอบคลุมเพียงพอ หรือเป็นการตัดสินใจผ่านเป้าหมายอื่นมากกว่าเป้าหมายของชุมชน การสร้างกลไกการจัดการของชุมชน นอกจากจะทำให้เกิดการจัดการที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตแล้ว ยังเป็นการสร้างความเข้มแข็งและสร้างทุนทางสังคมในการรวมกลุ่มทำกิจกรรมอื่นๆต่อไปได้ ทำให้เกิดความรู้สึกหวงแหนในทรัพยากรธรรมชาติ การมีจิตสำนึกในการดูแลทรัพยากรร่วมกัน

การทำวิจัยไต่ถาม/การสร้างองค์ความรู้ชุมชน เพื่อเป็นฐานข้อมูลให้เห็นถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยใช้การมีส่วนร่วม (Participation) ของสมาชิกในชุมชน ทำให้เกิดความเข้าใจถึงความเชื่อมโยงของสภาพธรรมชาติ ภูมิศาสตร์ และภูมิภาคนิเวศ ว่าธรรมชาติมีความเชื่อมโยงกันอย่างไร เมื่อเกิดผลกระทบต่องานหนึ่งจะส่งผลกระทบต่อสิ่งอื่นตามมาอย่างไร เมื่อเข้าใจในความเชื่อมโยง จะช่วยให้ชุมชนภาคภูมิใจ รักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น พร้อมทั้งมีข้อมูลเชิงประจักษ์จากการวิจัยไปยืนยันกับหน่วยงานต่าง ๆ หากมีการทำโครงการที่ก่อให้เกิดผลกระทบ ทั้งยังสามารถส่งต่อข้อมูลไปยังเยาวชนเพื่อต่อยอดความคิดในเชิงอนุรักษ์ได้

การฟื้นฟูวิธีการ ภูมิปัญญาดั้งเดิม ที่เป็นจารีตประเพณีท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งวิธีการดั้งเดิมจะช่วยให้เกิดการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติโดยพิจารณาถึงขอบเขตข้อจำกัดของธรรมชาติ (Bounded by Limits) และระบบนิเวศน์ของป่าด้วย ซึ่งจะไม่ทำให้เป็นตัวเร่งของความเสื่อมโทรม แต่จะเป็นการใช้ประโยชน์ภายใต้ฐานของการฟื้นฟูตนเองได้ เช่น ประเพณี Kebun Tarun ของอินโดนีเซีย ที่ใช้การปลูกพืชแซมด้วยพืชหลายๆชนิด จะช่วยรักษาความหลากหลายของพันธุ์พืชให้ยังคงดำรงอยู่ได้ (Sachie Okamoto, 2001: 15) นอกจากนั้นในไทยยังมีการทำพิธีบูชาต้นไม้ซึ่งเป็นการประยุกต์ความเชื่อและพิธีทางศาสนาใช้ในการรักษาป่าในชุมชน โดยนอกจากจะทำให้ต้นไม้ใหญ่ในชุมชนไม่ถูกตัดแล้ว ยังเป็นวิธีการเชิงสัญลักษณ์ที่ทำให้คนในชุมชนเคารพป่าอีกด้วย

การรวมกลุ่มเยาวชนเพื่อเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม จากการสร้างเครือข่ายหน่วยงานเยาวชนที่ขับเคลื่อนประเด็นสิ่งแวดล้อมระดับชาติของอินโดนีเซีย การให้ความรู้และทำให้เยาวชนแสวงหาทางแก้ปัญหา การเชื่อมโยงโครงข่ายเยาวชนทั่วโลกแบบข้ามวัฒนธรรมข้ามชาติข้ามศาสนา การริเริ่มแผนปฏิบัติการ (Action Plan) ที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริงทั้งในระดับชาติและระดับโลก ถือเป็นความยั่งยืนในแง่ของการสร้างคนรุ่นปัจจุบันและอนาคตในการส่งต่อความคิดให้มีความสำคัญของสิ่งแวดล้อม ซึ่งสามารถส่งต่อไปในระยะยาวได้ (Future- Oriented/Long Term)

การสร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสร้างเวทีเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และข้อมูลเกี่ยวกับประเด็นสิ่งแวดล้อมนี้ จะเป็นการหาแนวทางในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยใช้ความคิดแบบเป็นองค์รวม (Holistic/Interconnected) เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้องค์ความรู้และประสบการณ์ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คำนึงถึงประเด็นต่าง ๆ อย่างรอบด้าน ผ่านมุมมองผู้คนที่หลากหลาย

การสร้างเครือข่ายในการเคลื่อนไหวและจัดการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ การสร้างเครือข่ายนอกจากจะเป็นการรวมพลังในแง่ของจำนวนคนแล้ว แต่ยังเป็นการรวมพลังความคิด ความรู้ ประสบการณ์ อำนาจต่อรอง ให้เกิดขึ้นในการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมอีกด้วย ซึ่งเป็นอีกหนึ่งยุทธวิธีที่เสริมสร้างการมีส่วนร่วมและเสริมสร้างความคิดแบบองค์รวม ในการมองปัญหาหรือแนวทางการพัฒนาในระยะยาว

การให้ข้อมูลกับหน่วยงานรัฐผู้มีความอำนาจในการตัดสินใจทางนโยบาย การให้ข้อมูลกับภาครัฐเกี่ยวกับประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมจึงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นเพราะอำนาจการตัดสินใจทางนโยบายโดยส่วนใหญ่ยังอยู่ที่ภาครัฐ หากสามารถทำให้รัฐเปลี่ยนแปลงแนวนโยบายสู่แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน คำนึงถึงผลประโยชน์ต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแล้ว ก็จะสามารถสร้างหลักประกันระยะยาวให้กับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้

การสร้าง “การตระหนักร่วม” จากคนในสังคมวงกว้าง ผ่านระบบสื่อสารมวลชนและสื่อออนไลน์ มีการแชร์ข่าวสาร ข้อมูล ผลกระทบ วิธีการเคลื่อนไหวต่อสู้ด้านสิ่งแวดล้อม ความรู้ในกระบวนการร้องเรียน ความรู้ทางกฎหมาย การระดมพลเพื่อเคลื่อนไหว รวมถึงการให้กำลังใจและข้อคิดในการดำเนินงาน แม้ว่าผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมนั้นๆจะไม่ได้เกี่ยวข้องโดยตรงกับสมาชิกในกลุ่มออนไลน์นั้นเลยก็ตาม แต่เกิดการเปลี่ยน “คนนอก” ให้กลายเป็น “เครือข่ายการตระหนักร่วมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม” ขึ้นอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

นอกจากนั้นเมื่อเปรียบเทียบผลการศึกษากับงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่ากลยุทธ์ที่ใช้ในการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมมีความคล้ายคลึงกัน คือการพยายามสร้างการรับรู้และสร้างความตื่นตัวด้านสิ่งแวดล้อมให้กับสาธารณะ ให้เกิดการแสดงความคิดเห็น ถกเถียง แสดงออก และเคลื่อนไหว สร้างเครือข่ายที่หลากหลายในการช่วยกันผลักดันให้เกิดการบริหารจัดการที่ยั่งยืนให้เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ขณะเดียวกันอุปสรรคที่ยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่องทั้งไทยและอินโดนีเซียคือความใส่ใจต่อปัญหาของภาครัฐ ที่มักดำเนินกิจกรรมที่มุ่งส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยขาดความรอบคอบต่อผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม บรรยากาศทางการเมืองที่ไม่ค่อยเปิดให้เกิดการมีส่วนร่วมจากประชาชนหรือภาคส่วนต่าง ๆ กลายเป็นสาเหตุและปัจจัยในการส่งเสริมให้เกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง

ส่วนบริบทที่แตกต่างกันระหว่างไทยกับอินโดนีเซีย ไทยค่อนข้างมีเสถียรภาพทางการเมืองน้อยกว่าอินโดนีเซีย การตัดสินใจทางนโยบายจึงขึ้นอยู่กับกลุ่มการเมืองที่มีอำนาจในแต่ละช่วงเวลา ส่วนอินโดนีเซียจะมีปัญหาเรื่องความไม่ชัดเจนระหว่างสิทธิในการบริหารจัดการป่าระหว่างส่วนกลางกับท้องถิ่น จึงทำให้เกิดการแก้ไขปัญหาค้างคาอยู่ ขณะของไทยมีลักษณะการให้อำนาจส่วนกลางในการควบคุมทรัพยากรมากกว่าท้องถิ่น การตัดสินใจจึงขึ้นกับส่วนกลางมากกว่า นอกจากนั้นการเคลื่อนไหวขององค์กรพัฒนาเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมของอินโดนีเซียมีบรรยากาศทางการเมืองที่มีแนวโน้มเปิดมากขึ้นในการเคลื่อนไหว แต่ไทยมีอุปสรรคทางการเมืองเนื่องจากเป็นช่วงที่การเมืองปิด รัฐบาลมาจากการรัฐประหาร มีการออกประกาศและคำสั่งห้ามไม่ให้มีการชุมนุม ทำให้การเคลื่อนไหวขององค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ ที่จะวิพากษ์วิจารณ์ต่อต้านเรื่องใดนั้นทำไม่ได้ อย่างอิสระ รวมทั้งการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ โดยให้ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานอื่นของรัฐที่อยู่ระหว่างรอผลการพิจารณารายงานการวิเคราะห์ผลกระทบ

สิ่งแวดล้อมสามารถทำโครงการไปพลางก่อนได้ (ไทยโพสต์, 2559) ซึ่งสะท้อนอุปสรรคในการตรวจสอบและเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมของไทย

เอกสารอ้างอิง

- ทิมมพร รอดชื่นเมือง. (2557). *ขบวนการเคลื่อนไหวภาคพลเมืองด้านสิ่งแวดล้อม : บ้านกรูด*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. (2542). *เอ็นจีโอ 2000*. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์.
- ไทยโพสต์. (2559). *จังหวัดของภาคประชาชน*. สืบค้นเมื่อ 15 เมษายน 2559, จาก <http://www.thaipost.net/>
- เบญจมาศ ศิริภัทร และสุพล มุลตะดา. (2545). “เอ็นจีโอ” นักพัฒนาระดับรากหญ้า พันธุ์ที่สังคมขาด(ไม่)ได้. กรุงเทพฯ: อาทิตย์ โพรดักส์ กรุ๊ป จำกัด.
- ประชาคมอาเซียน. (ม.ป.ป). *ประชาคมอาเซียนประกอบไปด้วย 3 เสาหลัก*. สืบค้นเมื่อ 18 พฤศจิกายน 2556, จาก <http://xn--42cle0dg2bid7g0axd4b6k.net/3-pillar-asean/>
- ประภาส ปันตบแต่ง. (2552). *กรอบการวิเคราะห์การเมืองแบบทฤษฎีขบวนการทางสังคม*. เชียงใหม่: มูลนิธิไฮนริค เบิลล์.
- พรศิริ ชีวพัฒนานวงศ์. (2548). *ขบวนการพิทักษ์สิ่งแวดล้อม กรณีศึกษากรีนพีซเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ประเทศไทย)*. สืบค้นเมื่อ 28 กุมภาพันธ์ 2559, จาก www.tu.ac.th/org/socio/abstract/
- เพ็ญพิสุทธิ หอมสุวรรณ. (2550). *การพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development)*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- วิชา ศิริธรรม อ้างถึงใน OKNATION. (2550, 24 พฤษภาคม). *พลิกแฟ้ม NGO ตอบคำถาม เงิน - ผลประโยชน์ เพื่อใคร?*. สืบค้นเมื่อ 25 เมษายน 2559, จาก <http://www.oknation.net/blog/ngo/2007/05/24/entry-1>
- วิทยา สุจิตธรนารักษ์. (2553). *การจัดการสิ่งแวดล้อมในประเทศอินโดนีเซีย*. ใน *การจัดการสิ่งแวดล้อมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ Environmental Management in Southeast Asia*. กรุงเทพฯ: โครงการตำราและสิ่งพิมพ์คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศรีสุวรรณ จรรยา. (2549). *พัฒนาการและบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนไทย*. *วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อม*, 3(1), 86-116. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ศูนย์บริการวิชาการแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (ม.ป.ป). *หลักการและแนวความคิดในการพัฒนาอย่างยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สังคม คุณณณกรสกุล. (ม.ป.ป). *ศักยภาพและบทบาทของ องค์กรสาธารณประโยชน์ในประเทศไทย*. สืบค้นเมื่อ 18 พฤศจิกายน 2559, จาก http://www.thaingo.org/story/book_047.htm
- สุชินต์ ดรณพันธ์. (2541). *การพัฒนากฎหมายในส่วนของการมีส่วนร่วมขององค์กรพัฒนาเอกชนในการพิทักษ์สิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ: คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- เสกสรร อานันท์ศิริเกียรติ. (2558). *อาเซียนก้าวใหม่! ใส่ใจสิ่งแวดล้อม : อินโดนีเซีย*. สืบค้นเมื่อ 27 เมษายน 2559, จาก <http://tic.car.chula.ac.th/tic-news/item/36463-2015-01-27-01-20-15>
- โสภารัตน์ จารุสมบัติ. (2546). *การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้*. กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และโครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- อัสนัน คูมาลี และ จันทนา สุทธิจारी. (2556). ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งทะเลอ่าวปัตตานี กรณีศึกษากลุ่มเครือข่ายอนุรักษ์อ่าวปัตตานี, *วารสารการเมืองการปกครอง*. 3(1), บทคัดย่อ.
- Elkington. (2012) cited in Margaret Robertson. (2014). *Sustainability Principle and Practice*. New York: Routledge.
- Greenpeace Thailand. (2557). *เหมืองถ่านหินทำให้แหล่งน้ำในอินโดนีเซียปนเปื้อนด้วยสารพิษ*. สืบค้นเมื่อ 27 เมษายน 2559, จาก <http://www.greenpeace.org/seasia/th/press/releases/South-Kalimantan-water-pollution-from-coal-mining/>
- Gordon, J. (1998). NGOs, the Environment and Political Pluralism in New Order Indonesia. *A Journal of the Southeast Asian Studies Student Association: University of Hawaii*. 2(2), 5.
- Gregorio, M. D. (2011). *Social movement networks, policy process, and forest tenure activism in Indonesia*. The London School of Economics and Political Science (LSE).
- Karimasari, N. (2011). *Transnational Environmental and Agrarian Movements Influencing National Policies: The case of Palm Oil Plantation in Indonesia*. International Institute of Social Studies: Netherlands.
- Okamoto, S. (2001). *The Movement and Activities of Environmental NGOs in Indonesia*. Retrieved October 31, 2015, from http://enviroscope.iges.or.jp/modules/envirolib/upload/370/attach/p13-23_indonesia.PDF
- Suharko. (2007). *The Rules of NGOs in Rural Poverty Reduction: The case of Indonesia and India*. Graduate School of International Development, Nagoya University.

Translated Thai References

- Anansirikiat, S. (2015). *ASEAN' New Step for Environmentally Conscious: Indonesia*. Retrieved April 27, 2016, from <http://tic.car.chula.ac.th/tic-news/item/36463-2015-01-27-01-20-15>. (In Thai)
- ASEAN Society. [n.d.]. The ASEAN Society is comprised of three pillars. Retrieved November 18, 2013, from <http://xn—42cle0dg2bid7g0axd4b6k.net/3-pillar-asean>. (In Thai)

- Cheewapattananuwong, P. (2005). *Environmental Protection Movement in cases of Greenpeace Southeast Asia Foundation (Thailand)*. Retrieved February 28, 2016, from www.tu.ac.th/org/socio/abstract. (In Thai)
- Chula Unisearch, Chulalongkorn University. (n.d.). *Principles and concepts of sustainable development*. Bangkok: Office of the National Economics and Social Development Board. (In Thai)
- Darunphun, S. (1998). *Legislative developments in respect of the participation of NGOs for protecting the environment*. Bangkok: Faculty of Law, Chulalongkorn University. (In Thai)
- Domalee, H & Sutthijaree, J. (2013). New Social Movements in Coastal Resources Management in Pattani Bay: A case study of Pattani Bay Conservation Network. *Journal of Politics and Governance*. 3(1), Abstract. (In Thai)
- Greenpeace Thailand. (2014). Coal mines make Indonesian water contaminated with toxic chemicals. Retrieved April 27, 2016, from <http://www.greenpeace.org/seasia/th/press/releases/South-Kalimantan-water-pollution-from-coal-mining/>. (In Thai)
- Homsuwan, P. (2007). *Sustainable Development*. Bangkok: Mahidol University. (In Thai)
- Jarusombud, S. (2003). *Management of Natural Resources and Environment in Southeast Asia*. Bangkok: Faculty of Political Science, Thammasat University and Khobfai Printing Project. (In Thai)
- Junya, S. (2006). Development and Role of Thai NGOs. *Journal of Environmental Management*, 3(1), 86-116. (In Thai)
- Khunkhanakhonsakun, S. [n.d.]. *Potential and Role of Public Organizations in Thailand*. Retrieved November 18, 2016, from http://www.thaingo.org/story/book_047.htm. (In Thai)
- Phetprasert, N. (1999). *NGOs 2000*. Bangkok: Political Economy Center of Chulalongkorn University. (In Thai)
- Pinthobthang, P. (2009). *The Framework to Analysis of Political in Social Movement Theory*. Chaingmai: Heinrich Boell Foundation. (In Thai)
- Rhodkhunmuang, T. (2014). *Environmental Movement of Civics in Bankrood*. Bangkok: King Prajadhipok's Institute. (In Thai)
- Siripat, B & Mulada, S. (2002). *"NGOs" Developer in Local Level are Indispensable to Society*. Bangkok: Athit Product Group. (In Thai)
- Sirithum, W cited in OK Nation. (2007). *NGOs's Answer about Who benefits?* Retrieved April 25, 2016, from <http://www.oknation.net/blog/ngo/2007/05/24/entry-1>. (In Thai)

Sudjaritthanaruk, W. (2010). Environmental Management in Indonesia. *Environmental Management in Southeast Asia*. Bangkok: Textbooks and publications Project of Faculty of Political Science, Thammasat University. (In Thai)

Thai Post. (2016). *Moment of People*. Retrieved April 15, 2016, from <http://www.thaipost.net/>. (In Thai)